

CĂTĂLINA ELENA DOBRE
Teaching Assistant of Philosophy
PhD Complete
Department of Philosophy
University "Dunarea de Jos" of Galati
Romania

INFLUENȚA SOCRATICĂ ÎN GÂNDIREA KIERKEGAARDIANĂ: IRONIA

Abstract

Socratic Influence in Kierkegaard's thought: Irony

It is already known by all Kierkegaard's scholarships that the Dane was influenced by the Greek philosophy in general, and by Socrates' figure in particular. Actually, he personal claims in "The Point of View" that Socrates was his teacher and the most important thing which Kierkegaard loves at Socrates is irony. An interesting proves is that Kierkegaard will finish his studies at University of Copenhagen with the dissertation: "The Concept of Irony with Continual Reference to Socrates". Moreover, this is his first work. The book has tow parts: one dedicated to the Socratic irony and one about the Romantic irony. My interest in this article is focus on the first part: the Socratic irony. Kierkegaard tries to explain us that the Socratic irony is not just a verbal irony but an existential one. An argument is that Kierkegaard designs an existential portrait of Socrates' personality. Another interest is Kierkegaard's view about irony in general starting from Socratic irony. As Socrates, Kierkegaard understands irony as a way of life, as a mode of existence. Perhaps this is the reason that later Kierkegaard will take irony as his existential argument. This is the tragic part of irony.

I am very aware that my article is only an introduction, a little part in this problem. But all I want to underline is Socratic contribution or influence in Kierkegaard's thought.

Key words: maieutic, dialectic, verbal irony, existential irony, tragic irony

*

Pentru cunoșterii operei kierkegaardiene este un fapt știut că filosoful nordic și-a format propriul stil urmând câteva modele: Frédéric Christian Sibbern¹, Poul Martin Møller², H. L. Martensen, J. L. Heiberg și

Peter Oluf Brønsted. Nu i-au fost indiferenți Goethe, Hoffman, Tieck, Jean Paul, Solger, care sânt citați cu aviditate. "I-au fost aproape" Novalis, Friedrich Schlegel. Henri Heine, Schleiermacher, Abelard, Anselm, Augustin, Descartes, Pascal, Victor Hugo,

¹ F. C. Sibbern (1785-1872) - filosof, critic acerb al hegelianismului și al conceptului, în favoarea unei filosofii a vieții, fapt exprimat în lucrarea *Fundamentul filosofiei* din 1843.

² P. M. Møller (1794-1838), scriitor și filosof danez și, totodată, profesor de greacă și latină. Din 1831 a fost profesorul de filosofie a lui Kierkegaard la Universitatea din Copenhaga. Lucrarea scrisă de Søren, mult mai târziu,

Conceptul de angoasă (1844) îi este dedicată: "Regretatului Profesor Poul Martin Møller, iubitorului ferice al grecității, admiratorului lui Homer, Confidentul lui Socrate, Tălmăcitorul lui Aristotel – bucuria Danemarcei, din bucurios de Danemarca, care deși om călătorit pururi va fi pomenit în vara daneză – dorul și admirația mea, îi este dedicată această scriere".

Montaigne, Rousseau, Spinoza, Kant, Georg Hamman, Feuerbach, Schopenhauer și G. E. Lessing, Hegel, Fichte și Schelling, i-au îmbogățit, de asemenea, spiritul. Dar, se pare că cel mai mult, Kierkegaard se identifică cu figura lui Socrate. În acest sens, unul din comentatorii și traducătorii operei danezului, David F. Swenson afirmă: “undoubtedly the most important and the most intimate influence leaving its mark upon Kierkegaard’s work and thought, was the personality of Socrates”³.

De altfel, întreaga operă kierekegaardiană poate fi înțeleasă ca un imens *dialog* purtat de către Kierkegaard cu proprii săi contemporani avându-l drept model, fără îndoială, pe Socrate. Același David F. Swenson vorbește, la un moment dat, despre faptul că prin stilul său, Kierkegaard, poate fi considerat un “Socrate modern”: “Kierkegaard reveals an inner sympathy with him, an understanding of the Greek thinker which is unexampled for its intimacy, and because he seems to have fulfilled, in relation to his own time and age, an ethical task analogous to that which Socrates fulfilled in Greece, that we are justified to call him a *modern Socrates*”⁴. Mai departe, Swenson identifică câteva asemănări pe care le numește *Tendințe socratice în gândirea lui Kierkegaard (Socratic features of Kierkegaard’s thought)*:

1. Interesul pentru probleme de morală;
2. Un puternic contact cu realitatea sau concretul;
3. Un instrumentalism intelectual;
4. Metoda maieutică – comunicarea indirectă;
5. Polemica și atitudinea agresivă la adresa atitudinii contemporanilor, dar și a gândirii acestora.

Personal, consider că ceea ce-i unește cel mai mult pe Socrate și Kierkegaard este interesul nu pentru lucruri abstracte, ci pentru om, dar și pentru atitudinea acestuia față de sine și față de semenii sau societatea în care trăiește.

³ D. Swenson, *Something about Kierkegaard*, 1956, 80

⁴ D. Swenson, *op. cit.*, 36

Iar Howard and Edna Hong vin în sprijinul afirmației mele: “There are similarities between Kierkegaard and Socrates at several essential points. Both made their appearance in an *age of disintegration*, which impelled them to seek the true point of departure for human existence. Both concentrated on self-knowledge and introspection rather than on the external, physical world. Both were very interested in conversing with their fellow men in order to gain insight into the deepest motives for men’s actions. Kierkegaard also tried to realize in his own thinking what he says of Socrates-that he knew how to think “one thought all the way through” (VI A 15). He also believed that Socrates in particular could teach him something about the art of communication, an art Kierkegaard subsequently developed to perfection. And just as he called Socrates “the only world-historical philosopher of life” who ever lived, so for a later age Kierkegaard became the thinker who concentrated most of all on the life-problems of man. These similarities justify calling Kierkegaard Christianity’s Socrates, for just as Socrates tried to make men aware of the highest truth in paganism, Kierkegaard tried to make men aware of Christianity”⁵.

În paginile de față, preocuparea noastră se va îndrepta asupra **metodei** și implicit asupra **ironiei** pe care Kierkegaard o împrumută de la Socrate. Admirator al lui Socrate, Søren Kierkegaard nu a putut ocoli marile idei pe care acesta le-a lăsat moștenire: ironia și *maieutica* – pe care a transformat-o, apoi, într-o “comunicare indirectă” sau, cum el însuși spune, într-o “maieutică răsturnată”. Despre Socrate, filosoful danez afirmă: ”și dacă ascultându-l pe Socrate aș fi fost un Platon transportat de entuziasm, dacă inima mea ar fi bătut la fel de puternic ca a lui Alcibiade, mai puternic decât a coribanților, dacă nu mi-aș fi putut liniști admirația decât îmbrățișând acest om magnific, atunci desigur

⁵ Kierkegaard, *Journals and Papers*, translated by Howard and Edna Hong, Indiana University Press, 1967

că Socrate mi-ar fi spus <<O, dragule, tu ești totuși un amant înșelător; căci vrei să mă provoci din cauza înțelepciunii mele, ca să fii apoi cel din a cărui îmbrățișare admirativă să nu mă mai pot desprinde; ești așadar un seducător>>. Și dacă aș refuza să-l înțeleg, ironia sa rece m-ar duce la disperare atunci când mi-ar dovedi că-mi datorează totul atât de mult cât îi datorez și eu”⁶.

Din acest punct de vedere kierkegaardian, important de reținut este faptul că Socrate rămâne pentru Kierkegaard o *paradigmă* mai ales în ceea ce privește ironia, dar nu numai. În *Fărâme filosofice*, Kierkegaard îl prezintă pe Socrate într-o altă lumină, de data aceasta al Învățătorului de Adevăr.

Adevărul ne este dat – după Socrate – este înăscut; tot ceea ce ne rămâne este să-l descoperim și să îl facem cunoscut. “Socrate chibzuiește asupra dificultății conform căreia orice învățare și căutare nu este decât aducere aminte, încât neștiutorului trebuie doar să i se amintească ca să-și dea singur seama de ce știe. Adevărul nu-i este, așadar, introdus din afară, ci se află în el, idee (...) în care se concentrează de fapt patosul grec, devenind o dovadă a nemuririi sufletului”⁷.

Prin *maieutică* Socrate își asumă rolul unei moașe⁸, ajutând la “aducerea pe lume a rodului pe care alții îl poartă în ei”, la scoaterea la lumină a gândurilor care, în fond, este o renaștere deoarece gândul se află deja în subiect. În *Theaitetos* (150d) Socrate afirmă: ”de la mine nu au învățat niciodată nimic, ci ei află și nasc din sinea lor multe frumuseți”.

⁶ Kierkegaard, *Fărâme filosofice*, Timișoara, 1999, 45

⁷ Kierkegaard, *op. cit.*, 30

⁸ În *Theaitetos* (150b), Socrate afirmă că cea mai frumoasă lucrare a moașelor constă în cernerea adevărului de neadevăr. “Moșitul pe care îl practic eu, se îngrijește cam de aceleași lucruri; se deosebește, însă, prin aceea că moșește bărbați nu femei, și că cercetează roadele sufletești, nu trupești ale acestora (150c)”. Iar Kierkegaard avea să afirme, mult mai târziu, că “Socrate a fost și a rămas un mamoș; pentru că își dăduse seama că era cea mai înaltă relație pe care o poate adopta cineva față de vreun om”. (*Fărâme*, 31)

El ironizează determinând interlocutorul să practice autointerogația. Ironia lui este o atitudine necesară căii spre adevăr. Socrate “șlefuieste” spiritele ateniienilor și le tulbură conștiințele, el îi îndeamnă la o întoarcere către sine, la o “convertire” sau răsucire întru sine (*περιτροπή*), îi îndeamnă la o mai mare grijă față de ei înșiși, supunându-i nevoii de a-și aminti ceea ce știe deja. Socrate întreabă, iar scopul acestui demers este de a elibera sufletul și de a-l face să se întoarcă, prin *reamintire*, la unitatea originară, dar și de a ajunge prin gânire la determinarea conceptelor sau ideilor pure. Socrate cultivă adevărata relație dintre om și om. În acest mod, partenerul de discuție este singurul în măsură să se autodepășească și să pătrundă singur în împărăția adevărului, individul își devine propriul său centru⁹. Kierkegaard însuși afirmă că în concepția socratică fiecare om se are în centru pe sine, lumea întreagă se centrează numai în jurul lui deoarece cunoașterea de sine este cunoașterea lui Dumnezeu... Așa se înțelegea Socrate pe sine, fiind convins că la fel ar trebui să se auto-înțeleagă fiecare om.

Socrate a înțeles că această cunoaștere de sine este o tendință înscrisă în natura ființei umane în virtutea căreia omul se descoperă, se refuză și apoi se proiectează dincolo de sine, într-o tendință de autodepășire. Printr-o astfel de cunoaștere, Socrate a deschis drumul antropologiei care trebuie văzută ca o permanentă *reîntoarcere* a omului către sine. Îndemnul de mai târziu al danezului Kierkegaard este același: întoarcerea către interioritate. Numai dacă ne-am aminti sintagma “subiectivitatea este adevărul”, am realiza calea pe care ne-o indică Kierkegaard. În *Jurnalele sale*, el afirmă că singura analogie a sa este Socrate; iar în *The Point of View (Punct de vedere explicativ asupra operei mele de autor)* susține: “Socrates was a dialectician and understood every thing in

⁹ „In the Socratic view each individual is his own center, and the entire world centers in him, because his self-knowledge is knowledge of God”. (*Philosophical Fragments*, Princeton University Press, 1974, 14)

reflection. I can very well call Socrates my teacher”¹⁰. Asemenea lui Socrate s-a folosit de ironie. Asemenea lui Socrate s-a declarat un ignorant. Tot în *Jurnale* susține că dacă Socrate s-ar fi numit pe sine cel mai inteligent om al Greciei, sofistii ar fi fost în stare să îl termine. “O Socrates! If you had only loudly proclaimed yourself the wisest man in Greece, the sophists would soon have been able to finish you off! No, no, you made yourself ignorant; but at the same time you had the malicious characteristic that you could expose the fact (precisely as being ignorant) that the others had still less the knowledge than you, they who did not even know that they were ignorant”¹¹.

Dacă Socrate folosea comunicarea directă cu interlocutorii săi, Kierkegaard ajutându-se de aceeași ironie, transformă comunicarea directă în “comunicare indirectă” așa cum deja am afirmat și, în acest sens, avem drept argument folosirea pseudonimelor. David F. Swenson afirmă: “(...) this succession of different pseudonymous authors, each representing a distinct nuance of position; this teasing personal relationship which the style seeks to establish between the author and the reader, after the manner of Socratic gadfly – all this is not mere idiosyncrasy of a versatile and capricious writer. It is rather a reflective maieutic, the sign of an author who has something more profound in mind than a mere appeal to the abstract understanding of the reader”¹².

Înzestrat cu *daimōn* – despre care Kierkegaard¹³ afirmă că a reprezentat întotdeauna o *crux philologorum* – Socrate ia cunoștință de existența universului sufletesc interior care devine o certitudine. Fiind

privilegiat cu acest *daimon*, Socrate își “construiește o metodă”. Este vorba de dialectică (*διαλεκτική μέθοδος*), acea “artă de a vorbi, prin care combatem sau susținem o temă cu ajutorul întrebărilor și răspunsurilor celor care discută”¹⁴, așa cum afirma Diogenes Laertios. Metoda conține în sine două etape: 1. trecerea de la particular la general sau, așa cum spunea Aristotel (*Metaphisica*, XIII, 4), dezvoltarea generalului din cazul concret prin ironie; și 2. *maieutica*¹⁵ (*maieuein- μαειευτική τέχνη*) – care nu este altceva decât *arta* de a ajuta gândurile să renască, este efortul de a scoate din interioritatea spiritului elemente potențial existente, dar neștiute de individ, printr-un proces de reîntoarcere, de interiorizare, care conduce către adevăratele valori - criterii nemuritoare. Cu alte cuvinte, este capacitatea de a declanșa o reamintire prin întrebări adresate corect interlocutorului căci Socrate întreabă, dar nu răspunde; el lasă această sarcină în seama interlocutorului.

*

În calitate de student al Universității din Copenhaga, Kierkegaard își concretizează studiile într-o disertație susținută pe data de 29 Septembrie 1841 intitulată *Om Begrebet Ironi med stadigt hensyn til Socrates (Conceptul de ironie, cu specială referință la Socrate)* care de altfel este *primul și ultimul* studiu dedicat *ironiei*. Trebuie specificat și faptul că disertația a fost scrisă în limba latină și publicată apoi în limba daneză.

În această lucrare, filosoful danez surprinde conceptul de ironie în ipostaza socratică pe de o parte, iar pe de altă parte, lucrarea este o critică a ironiei romantice germane unde nume ca Hegel, K. W. F. Solger, Tieck, își găsesc cu ușurință locul. Același Swenson face, la rândul său, o scurtă caracterizare: “It was a comparative study of the so-called Romantic irony, as expressed in the life and

¹⁰ Kierkegaard, *op. cit.*, 54-55

¹¹ *Samlede Værker*, XIV, 366-368; in Svenson, *op. cit.*, 38

¹² D. Swenson, *Something about Kierkegaard*, Minneapolis, 1956, 113

¹³ “This Socratic *daimon* has always been a *crux philologorum* (a cross for the philologist), a difficulty that nevertheless has had an effect more tempting than forbidding and, because of its mysterious magic, even fascinating”. (CI, 157)

¹⁴ Diogenes Laertios, *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, III. 48, Iași, 1997, 138

¹⁵ Socrate o numea așa deoarece susținea că a învățat de la mama sa “arta moșitului” care-i ajută la nașterea adevărului. Mai târziu Platon va numi această metodă “dialectică”.

writings of Tieck, Schlegel, and others of the German romanticists on the one hand, with the Socratic irony which was for Socrates no mere mode of speech or passing mood, but the essential form of his personal life”¹⁶.

Ceea ce atrage atenția în acest studiu, este faptul că filosoful danez nu analizează ironia ca pe un simplu concept, ca pe o modalitate de vorbire, ci o înțelege ca pe un *mod de viață*, un *mod de a exista*. Andrew Cross autorul unui articol despre ironia kierkegaardiană – *Neither either nor or: The perils of reflexive irony* – susține: “Reading Kierkegaard from this view, it is easy to overlook the fact that for him, as for his contemporaries and near contemporaries, irony is not exclusively, or even primarily a particular kind of speech. Rather, irony indicates a particular way of engaging in public (interpersonal) activity in general; speech (or writing) is only one of the activities that may be so engaged in. And in his discussion of ironic speech Kierkegaard is interested primarily in articulating the distinctive structure of this more general phenomenon. He examines **what it is to speak ironically**, in short, in order to determine **what it is to live ironically**”¹⁷. Și nu este singura dovadă în acest sens. Un alt comentator kierkegaardian, Anthony Rudd afirmă, la rândul său: “Clearly, Kierkegaard understands by irony not just a literary or rhetorical device, but a *fundamental attitude to life*”¹⁸.

Prin urmare, intenția lui Kierkegaard este aceea de a demonstra *existențialitatea* lui Socrate. Acesta nu a lăsat nimic prin care generațiile următoare să îl poată judeca – spune Kierkegaard: “Într-adevăr chiar dacă m-aș considera eu însumi contemporanul său,

el tot ar rămâne greu de înțeles”¹⁹. Kierkegaard nu face întâmplător această afirmație; prezența lui Socrate scapă de fiecare dată. Ceea ce știm cu siguranță este faptul că a fost și rămâne unic, iar ironia, așa cum afirma și Kierkegaard, este substanța existenței sale.

Dar ce este ironia? Este adevărat, susține filosoful danez, că tradiția asociază cuvântul ironie cu existența lui Socrate, dar aceasta nu înseamnă că toți știu ce este ironia²⁰. Filosoful danez este foarte conștient de influența pe care a exercitat-o Socrate asupra contemporanilor și tocmai de aceea îl surprinde pe acesta alături de Alcibiade, Xenophon și Platon. O atenție aparte este analiza pe care Kierkegaard o încearcă în ceea ce privește legătura dintre Platon și Socrate. În acest context, chiar dacă viziunea lui Platon despre Socrate este una pozitivă, comparativ cu cea a lui Alcibiade, după cum bine se știe, Kierkegaard nu evită întrebarea de acum monotonă: ce aparține lui Socrate și ce aparține lui Platon, în opera acestuia din urmă? Analiza pe care o face Kierkegaard este una din punct de vedere metodologic. Cum bine se cunoaște, Platon împrumută de la Socrate dialectica numai că, în timp ce la acesta din urmă, procesul se bazează pe arta dialogului, la Platon ea capătă o altă semnificație vizând descoperirea relațiilor ierarhice dintre idei; devine astfel o mișcare în cadrul gândirii pe de o parte *ascendentă* (ridicarea la noțiuni din ce în ce mai generale), iar pe de altă parte, *descendentă* (treccrea prin diviziune – *diaireis* – de la unitate la pluralitate, de la gen la specie). Altfel spus, scopul dialecticii platoniciene este ridicarea gândirii de la către noțiuni universale, către Idei. Diferența metodologică

¹⁶ Swenson, *op. cit.*, 36

¹⁷ A. Cross, *op. cit.*, in *The Cambridge Companion to Kierkegaard*, Edited by Alastair Hannay (University of Oslo) and Gordon D. Marino (St. Olaf College), Cambridge University Press, 1999, 126

¹⁸ A. Rudd, *Kierkegaard's Critique of Pure Irony*, 82

¹⁹ „He has nothing by which a later age can judge him; indeed even if I were to imagine myself his contemporary, he would still always be difficult to comprehend”. (Kierkegaard, *The Concept of Irony*, CI, Princeton University Press, 1989, 12)

²⁰ “It is common knowledge, of course, that tradition has linked the word irony to the existence of Socrates, but it by no means follows that everyone knows what irony is”. (CI, 11)

între Socrate și Platon, o subliniază și Swenson: „It is instructive to remember the difference between Socrates and Plato. The dialectic which Socrates' hands was an instrument to sweep away the cobwebs of illusion to make room for the human ideals, therefore a means a self-discipline and incidentally also of a discipline of others, this dialectic was transformed by Plato, more or less clearly and consciously, into an end in itself, and the abstractions developed by this dialectic therefore naturally became the supreme realities”²¹.

Diferența dintre Socrate și Platon, Kierkegaard o pune în evidență prin ideea că Socrate a fost un gânditor existențial, în timp ce Platon a fost un metafizician, unul a fost un gânditor subiectiv, celălalt unul obiectiv. Urmând modelul lui Socrate, Kierkegaard va deveni și el, cum deja bine cunoaștem, un gânditor și scriitor subiectiv, mai mult un adversar declarat al obiectivității.

Revind la metodologia și ironia socratică, trebuie să specificăm că arta dialogului (dialectica) se bazează pe întrebări. Și parcă ne vin în minte cuvintele lui Socrate spuse firește de Platon în dialogul Cratylus “cel ce știe să pună întrebări și să dea răspunsuri cum altfel l-am numi dacă nu dialectician?”. A pune întrebări denotă pe de o parte relația individului cu el însuși și, pe de altă parte, relația individului cu un alt individ (contradicția interioritate-exterioritate). Kierkegaard atrage însă atenția la diferența pe care trebuie să o facem între a **întreba (spøge)** și a **interoga (udspøge)**. Socrate nu interogheză, Socrate întreabă și face acest lucru cu o artă desăvârșită. Andrew Cross susține: “Kierkegaard attributes to Socrates, the type that I will call *radical verbal irony*. To speak in this way is to say something that can be taken in a variety of ways, without intending the hearer to take it in any one of those ways”²².

Presupoziția de la care pornește Socrate este că el nu știe nimic și ajunge la concluzia că, în

ceea ce privește adevărata cunoaștere, ființa umană în genere nu știe nimic și, în acest punct, se află esența ironiei sale. Schleiermacher va critica această idee – cum ne transmite Kierkegaard – susținând că aici își află locul ignoranța socratică²³. Însă ceea ce trebuie să știm este faptul că ignoranța lui Socrate are un rol bine definit. Așa cum susține și Kierkegaard, ea este o poziție filosofică; nu este o ignoranță empirică, dimpotrivă. Socrate a fost un om foarte bine informat, cu multă experiență de viață. De aceea, în sens filosofic, el nu a fost un ignorant. Ignoranța lui este una provocată de aceea ignoranța este mereu prezentă. El știa foarte bine rolul acestui procedeu.

Afirmam la un moment dat că Socrate întreabă, iar Kierkegaard consideră că acest procedeu bazat pe întrebare și răspuns este identic cu dialogul - simbol al relației dintre om și zeitate pentru vechii greci. Pentru a scoate în evidență măiestria lui Socrate, Kierkegaard îl surprinde pe acesta în dialogurile *Simposion*, *Apologia*, *Protagoras*, *Phaidros* și *Republica*. Nu vom analiza aceste dialoguri aici; vom spune doar că danzele ajunge la următoarea concluzie: în dialogurile lui Platon există două tipuri de ironie: ironia socratică și ironia platoniciană, acesta din urmă fiind înțeleasă de filosoful danez ca o putere negativă pusă în slujba ideii²⁴, cum deja am afirmat. Cea socratică nu a fost una care să servească în mod direct *ideii*. Dimpotrivă, chiar dacă scopul era de a ajunge la valori universale, ironia pe care o practica a fost poziția sa, viața sa – mai mult nici nu avea! Ironia trebuia să fie începutul deoarece numai ironia de sine deschide drumul cunoașterii de sine. Trebuie să specificăm faptul că pentru Kierkegaard afirmația lui Socrate “Cunoaște-te pe tine însuși”, desemnează fără doar și poate subiectivitatea și interioritatea. Dar interioritatea, așa cum spune Kierkegaard, înseamnă și “separă-te pe

²¹ Swenson, *op. cit.*, 51

²² A. Cross, *op. cit.*, 131

²³ „What Schleiermacher reclaims for Socrates is the idea of Knowledge. He thinks Socrates hides behind his ignorance”. (CI, 219)

²⁴ “A negative power in the service of a positive idea”. (CI, 122)

tine de celălalt”. “It is certainly true that the phrase *γνώθι σαυτόν* can designate subjectivity in its fullness, inwardness in its utterly infinite wealth, but for Socrates this self-knowledge was not so copious; it actually contained nothing more than the separating, the singling out, of [the subject]. The phrase *know yourself* means: separate yourself from the other”²⁵, susține Kierkegaard și adaugă: “In the old Greek culture [in which Socrates found himself], the individual was by no means free... but was confined in the substantial ethic; he had not as taken himself out of, separated himself from, this immediate relationship, still did not know himself. Socrates brought this [separation] about... [and] made the individual alien to the immediacy in which he had previously lived”²⁶.

Prin urmare, ironistul nu numai că trebuie să se separe de celălalt, dar, mai mult, el trebuie să se separe de sine însuși, această atitudine având drept consecință conștientizarea lui ca subiect existent. Socrate ne-a determinat să conștientizăm, într-un mod indirect, că “subiectivitatea e calea spre adevăr”. De asemenea, atitudinea lui (a ironistului) trebuie să fie una negativă, în sensul că pentru a ajunge la esența interiorității este necesar să nege un adevăr dat ca atare. Nu de puține ori, în lucrarea dedicată ironiei, Kierkegaard susține că atitudinea lui Socrate este una negativă (Socrates, precisely in his immediate existence was only negative”. *C I* 15) și are dreptate, mai ales că nu puține sunt momentele când îl aflăm pe Socrate detașat de “normele” societății din care face parte. Pentru aceasta Kierkegaard îl consideră un revoluționar: “In a certain sense, he was revolutionary yet not so much by doing something as by not doing something; but a partisan or leader of a conspiracy he was not. His irony saved him from that, for just as it deprived him of due civic sympathy for the state, due civic pathos, it also freed him from the morbidity and the imbalance required for

being a partisan. On the whole his position was far too personally isolated, and every relationship he contracted was too loosely joined to result in anything more than a meaningful contact. He stood ironically above every relationship, and the law for the relationship was a continual attraction and repulsion. His connection with the single individual was only momentary, and he himself was suspended high above all this in ironic contentment”²⁷. Ironia lui Socrate este în cele din urmă una tragică: “Socrate și-a disimulat secretul la adăpostul unui surâs. Surâsul ironiei. Surâs și ironie sunt reticențe, nuanțe. Dar mai pline de sens decât explozia de râs sau izbucnirile de elocință. Această ironie care dă o savoare incomparabilă vorbirii și argumentării sale, s-a exprimat nu doar în personalitatea sa, ci și în destinul său. Căci o ironie a acestui destin a făcut ca el să fie pus, de mulțime, printre acei sofști pe care se consacrase să-i demaște și să-i desființeze prin ironie. Socrate, adevărat personaj de comedie, a fost victima unui autor comic care căuta râsul, râsul feroce care dezlănțuia mulțimea”²⁸. Să fi observat Kierkegaard tragismul acestei ironii? Este posibil.

Oricum, indiferent de semnificația acesteia, cert este că filosoful danez a găsit o sursă inepuizabilă de inspirație în această ironie pe care și-o va însuși la un moment dat, tot ca pe un stil de viață.

Ceea ce dorește Kierkegaard să sublinieze este ideea unei libertăți *par excellence* de care trebuie să dispună ironistul ca individ care se detașează de ceilalți și de sine. Citându-l pe Kierkegaard afirmăm în rândurile de mai sus că Socrate este un gânditor existențial *par excellence*. De aici deducem că și ironia sa este una existențială. În sprijinul acestei afirmații ne vine Andrew Cross care atrage atenția că, în lucrare dedicată conceptului de ironie, trebuie să distingem între o **ironie verbală** și o **ironie existențială**²⁹, ambele

²⁵ CI, 177

²⁶ CI, 228

²⁷ C I., 182

²⁸ M. M. Davy, *Enciclopedia Doctrinelor mistice*, Ed. Amarcord, Timișoara, 1997, 109

²⁹ A. Cross, *op. cit.*, 126

caracterizându-l pe Socrate. Este adevărat că ironia existențială, ironia ca mod de viață este mult mai aproape de sufletul socratic, dar nici cea verbală nu face excepție. Din punctul nostru de vedere, am putem susține că ironia existențială o include pe cea verbală.

Afirmăm că, din punct de vedere kierkegaardian, ironistul dispune de o libertate care îl ajută să își proiecteze *telosul* existenței. Afirmatia nu este gratuită: inspirat de Socrate, Kierkegaard folosește ironia tot cu scopuri etice. Ironia sa are darul de a conduce omul către realitatea individuală, către propria-i operă realizată numai și numai de propria-i alegere. Ironia lui Kierkegaard are darul de a-l trezi pe individ, de a-l ridica deasupra propriei sale existențe și de a-l face să privescă de acolo de sus, neantul, goliciunea ameteitoare a vieții sale. Poate de aceea ironia atrage după sine, alegerea; poate de aceea Kierkegaard însuși așează ironia ca un stadiu intermediar între estetic și etic!

*

Howard and Edna Hong, traducătorii operei kierkegaardiene în limba engleză, ne informează că în timpul vieții lui Kierkegaard au apărut două recenzii în limba daneză la adresa lucrării *Conceptul de ironie*. O primă recenzie a apărut în revista *Corsarul* în 22 octombrie 1841, autorul fiind anonim. Editorul revistei Mair Goldschmidt și-a declarat nemulțumirea față de această recenzie deoarece era concentrată pe limajul în sine și nu pe conceptul de ironie. Cea de-a doua recenzie a fost realizată de Dr. Andreas Frederik Beck și a apărut în revistele *Fædrelandet* 29 mai - 5 iunie 1842 și *Deutsche Jahrbücher für Wissenschaft und Kunst* 29 mai - 5 iunie 1842.

După moartea lui Kierkegaard, în decembrie 1855, o altă recenzie realizată de Hans riederich Helweg în articolul *Hegelianismen i Danmark* apare în revista *Theologisk Tidsskrift* 16-23 Decembrie 1855. Autorul susține, printre altele, că hegelianismul se termină cu Kierkegaard și că acesta din urmă nu a renunțat niciodată în întregime la Hegel.

De asemenea, se menționează că lucrarea nu numai că tratează despre ironie, dar este ea însăși o ironie³⁰.

Am prezentat această informație pentru a sublinia importanța lucrării, dar și faptul că ea a avut un impact deosebit asupra contemporanilor. Mai mult, lucrarea rămâne și astăzi una din operele kierkegaardiene de referință peste care nu se poate trece cu vederea.

Putem conchide în ideea că “meritul socratic, prin excelență, este poate acele de a fi arătat și demonstrat prin felul său de a fi, de a trăi, de a-i învăța pe alții, că știința este în primul rând și prin esență reflecție, întoarcere la sine, către universalul prezent în fiecare³¹, în individualitatea noastră. În acest sens “Socrate este unic în lume” așa cum într-un alt context menționa Kierkegaard și, nu întâmplător, susținea că ceea ce a reprezentat Iisus Cristos pentru Creștinism, a reprezentat Socrate pentru păgânism.

“Socrate, Socrate, Socrate! Da, de trei ori trebuie invocat numele tău și nu ar fi prea mult de-ar fi și de zece ori, în caz că ar ajuta la ceva. Se spune că lumea are nevoie de o republică și se mai spune că avem nevoie de o nouă ordine socială și de o nouă religie; însă nimeni nu se gândește la faptul că evident de un Socrate are nevoie această lume buimăcită”³².

Bibliografie:

1. *The Cambridge Companion to Kierkegaard*, Edited by Alastair Hannay (University of Oslo) and Gordon D. Marino (St. Olaf College), Cambridge University Press, 1999;
2. **Davy M. M.**, *Enciclopedia Doctrinelor mistice*, Ed. Aarcord, Timișoara, 1997;
3. **Diogenes Laertios**, *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, Ed. Polirom, Iași, 1997;

³⁰ *The Concept of Irony, Historical Introduction*, Princeton University Press, 1989, XIV

³¹ J. Russ, *Istoria filosofiei*, I, București, 2000, 34

³² Kierkegaard, *Boala de moarte*, București, 1999, 171

Universitatea Dunărea de Jos

4. **Kierkegaard**, *The Concept of Irony with Continual Reference to Socrates*, Princeton University Press, 1989;
5. **Kierkegaard**, *Fărâme filosofice*, Ed. Amarcod, Timișoara, 1999;
6. **Kierkegaard**, *Philosophical Fragments*, Princeton University Press, 1974;
7. **Kierkegaard**, *Boala de moarte*, Ed. Humanitas, București, 1999;

Filosofie

8. **Kierkegaard**, *The Point of View*, Princeton University Press, 1998;
9. **Kierkegaard**, *Journals and Papers*, Indiana University Press, 1967
10. **J. Russ**, *Istoria filosofiei*, I, București, 2000;
11. **D. Swenson**, *Something about Kierkegaard*, Minneapolis, 1956;